

El Copríncep De Gaulle i Andorra (1944-46 i 1958-1970)

Meritxell Mateu i Pi

Llicenciada en Relacions Internacionals i màster en Història,
historiadora i professora. meritxellmateupi@gmail.com

Resum

El Copríncep De Gaulle i Andorra (1944-46 i 1958-1970)

El Copríncep Francès Charles De Gaulle va ser en molts aspectes un revulsiu pel Principat. Li devem la restauració del sufragi universal masculí, l'impuls per la telefonia, per la CASS, per l'educació secundària en francès i plans d'estructuració en matèria financera, agrícola pastoral o d'infraestructures. La comunicació se centra en dues etapes diferenciades.

Resumen

El copríncep De Gaulle y Andorra (1944-46 y 1958-1970)

El Copríncep Francés Charles De Gaulle fue en muchos aspectos un revulsivo por el Principado. Le debemos la restauración del sufragio universal masculino, el impulso por la telefonía, por la CASS, por la educación secundaria en francés y planes de estructuración en materia financiera, agrícola pastoral o de infraestructuras. La comunicación se centra en dos etapas diferenciadas.

Résumé

Co-prince De Gaulle et Andorre (1944-46 et 1958-1970)

Le co-prince français Charles De Gaulle a été à bien des égards un choc pour la Principauté. On lui doit le rétablissement du suffrage universel masculin, la poussée de la téléphonie, de la CASS, de l'enseignement secondaire en français et des plans structurants en matière financière, agricole, pastorale ou d'infrastructures. La communication se concentre sur deux étapes distinctes.

Abstract

Co-prince De Gaulle and Andorra (1944-46 and 1958-1970)

The French Co-prince Charles De Gaulle was in many ways a shocker for the Principality. We owe him the restoration of universal male suffrage, the push for telephony, the establishment of the CASS, secondary education in French and structuring plans in financial, agricultural, pastoral or infrastructure matters. This communication focuses on two distinct stages.

Introducció

El Copríncep Francès Charles De Gaulle va ser en molts aspectes un revulsiu per al Principat. Li devem temes tan diversos com la restauració del sufragi universal masculí, l'impuls de la telefonia, de la CASS, de l'educació secundària en francès a Andorra i alguns plans d'estructuració del territori entre finals dels anys 1950 i la dècada del 1960 en matèria financera, agrícola, ramadera o d'infraestructures.

En aquesta comunicació ens centrarem a parlar de les dues etapes ben diferenciades en què va exercir de Copríncep i com van ser les relacions amb el Copríncep Episcopal, amb el Consell General i amb el Poble Andorrà. La primera part comença al final de la Segona Guerra Mundial quan va ser al cap del Govern provisional francès, i la segona se situa entre el 1958 i el 1970 quan va ser el President de la V República francesa.

I. Les desavinences amb el Copríncep Episcopal, Mons. Iglesias Navarri (1944-46)

a) Els cent guàrdia civils espanyols (17 de novembre de 1944- abril de 1945) i els cent gendarmes.

No és cap secret afirmar que les personalitats d'ambdós Coprínceps durant la tardor de 1944 no van congeniar. I la seva voluntat d'influència unipersonal al Principat d'Andorra en comptes d'unir-los, els va separar encara més. De Gaulle estava al capdavant del Govern provisional de França, i la Segona Guerra Mundial encara no s'havia acabat. París havia estat alliberada el 25 d'agost del 1944 i tot i que una gran part del territori francès ja estava a

mans dels aliats, els combats encara feien estralls a Alsàcia i a Alemanya.

Per la seva banda, el Copríncep Episcopal, Mons. Iglesias Navarri conscient que els aliats avançaven fermament i que el final de la Segona Guerra Mundial amb la desfeta dels alemanys era propera, va tenir por que el Principat esdevingués un refugi per als republicans espanyols, altres dissidents i opositors al règim de Franco a Espanya.

El Copríncep Episcopal no es fiava dels francesos i imitant el que havia fet França amb la Gendarmeria el 1933 i entre el 1936 i el 1940, va demanar a Espanya, la tardor del 1944, que enviés un destacament de la Guàrdia Civil espanyola a Andorra, amb cent militars, per assegurar l'ordre públic. Franco hi va estar d'acord i el setembre de 1944 un destacament de la Guàrdia Civil entrava al Principat.¹

Val a dir que el Copríncep Episcopal va informar de la presència de la Guàrdia Civil a Andorra al seu homòleg francès amb una nota molt concisa el 17 de novembre de 1944.²

I aquí van començar els malentesos. L'entrada de guàrdies civils al Principat i la quasi nul·la consulta amb el Copríncep Francès va provocar un trencament. L'enuig del Copríncep De Gaulle, que el 21 de novembre de 1944 va enviar, a través del seu ministre d'Afers Estrangers, Georges Bidault, traspuava en una carta poc amable mostrant el seu gran descontentament al Copríncep Episcopal, Mons. Iglesias Navarri. En la missiva li recordava que el bisbat no és Espanya i que el Copríncep Episcopal tradicionalment sempre s'havia adreçat a França per demanar ajuda militar o de seguretat, com el segle XIX amb el rei Lluís XVIII, el 1822, o amb l'asil que França va atorgar el 1850 al Copríncep bisbe quan va haver de fugir de la Seu d'Urgell. Alhora al llarg de tota la carta li reiterava que Espanya no tenia cap dret sobre el Principat d'Andorra.³

El Copríncep Episcopal va fer el desentès a les queixes del

Copríncep Francès i va mantenir les tropes espanyoles en territori andorrà. Pel que el Copríncep Francès no va fer res més que tornar a demanar la presència a Andorra d'un nou destacament de la Gendarmeria. I així a partir de finals de novembre de 1944, per assegurar la seguretat del Principat, a més del Servei de Policia andorrà amb set efectius, creat el 1931, i del destacament de cent guàrdies civils espanyols, s'hi van sumar cent gendarmes francesos dirigits pel coronel Richard.

Les desavinences entre ambdós Coprínceps i amb la mirada astorada del Consell General, van fer que una multitud de forces de l'ordre rastregessin el territori andorrà del novembre de 1944 fins a l'abril del 1945,⁴ enmig de refugiats de tots bàndols que cercaven aixopluc. Tot i amb això, a l'abril del 1945 es van retirar del país les forces de la Guàrdia Civil però va romandre a Andorra el destacament de la Gendarmeria francesa, després d'un acord precari entre ambdós Coprínceps.⁵

b) La Resolució VI dels acords de Bretton Woods i Radio Andorra

Com ja hem mencionat anteriorment, De Gaulle, que estava al capdavant de la Resistència francesa i que malgrat diversos entrebancs es va poder posicionar entre el grup dels vencedors de la Segona Guerra Mundial, el 1944 va esdevenir el Cap del Govern provisional de França.

La delegació francesa va ser present durant tot el mes de juliol de 1944 a la Conferència de Nacions Unides a Bretton Woods, New Hampshire. Aquesta conferència, organitzada pels aliats, va establir les bases del sistema monetari i financer mundial un cop acabada la Segona Guerra Mundial. Al final de la Conferència, el 22 de juliol de 1944, es van adoptar els "Acords de Bretton Woods" amb, a més, diverses resolucions.

La resolució que interessava i que concernia el Principat d'Andorra és la Resolució n.VI,⁶ que recomanava als governs dels països neutrals de prendre totes les

1. Mas David, *Les Valls d'Andorra i el Maquis antifranquista*, Andorra, 1985.

2. Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals. Delegació Permanent per Andorra. Arxius del Prefet. 1723-W-210, n. 4.781.

3. Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals. Delegació Permanent per Andorra. Arxius del Prefet. 1723-W-3.

4. Mas David, Op cit, p. 131.

5. LLUELLES MJ, dir., *El Segle XX- La modernització d'Andorra*, p. 113, Andorra, 2004.

6. Acords de Bretton Woods 22 de juliol de 1944 on hi figura la resolució n.VI- <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1944v02/d166>

disposicions i les mesures necessàries per confiscar tots els béns i pertinences a tots els col·laboradors i associats dels enemics. És a dir dels nazis i afins, a Europa, i dels japonesos i afins, a l'Àsia.

Així, De Gaulle per intermediació del seu ministre d'Afers Estrangers, Georges Bidault, va enviar, el gener de 1945, un correu al Veguer francès a Andorra, el baró Georges Legrand, en què li exigia que demanés amb insistència al Copríncep Episcopal, Mons. Iglesias Navarri de signar juntament amb el Copríncep Francès en nom d'Andorra, la Resolució n.VI dels Acords de Bretton Woods.⁷ Ja hem apreciat que les relacions entre ambdós Coprínceps no eren les millors i la picabaralla de les forces de l'ordre al Principat era encara molt recent.

Però el Copríncep Episcopal no s'hi va oposar i de seguida es va adherir a la proposta del Copríncep Francès de signar, ambdós, en nom del Principat d'Andorra, la Resolució VI dels Acords de Bretton Woods. I així, pel Decret del gener de 1945 van signar l'acord següent:

“Els Coprínceps han decidit de solidaritzar-se amb els principis de la Resolució de Viena adoptada durant la Conferència financera i monetària de Bretton Woods, New Hampshire i amb les declaracions de les Nacions Unides del 22 de febrer de 1944 i de 5 de gener de 1943, seguint l'actitud adoptada per la totalitat dels països interessats i han consegüentment decidit el que segueix:

Article 1: Es bloquegen els béns situats a Andorra de nacionals de l'Eix o de països que han estat ocupats per les forces de l'Eix. En el cas que Nacions Unides, el bloqueig només podrà ser efectiu prèvia demanda als seus Governos. Aquests béns no es podran ni intercanviar, ni trametre, ni fer cap acte que impliqui la seva mobilització, sense demanar una autorització especial.

Article 2: Són considerats com béns situats a Andorra que pertanyen a nacionals de l'Eix o de països que han estat

ocupats per les forces de l'Eix, tots els béns i els drets patrimonials sigui quina sigui la seva naturalesa, que pertanyin totalment o parcialment als nacionals als que es fa referència a l'article 1, ja sigui per via directa o per l'intermediari de persones físiques o jurídiques, sigui quina sigui llur nacionalitat.”⁸ (traducció lliure).

Ens trobem que, tant per França com pel Copríncep De Gaulle, el propietari de Ràdio Andorra, Jacques Trémoulet, era un col·laborador al qual s'havia de castigar i de confiscar els béns.

És cert que tots els informes del costat francès, i de la Resistència, titllaven Trémoulet de col·laborador. A tall d'exemple, el coronel Baulard, que havia estat al capdavant del destacament de la Gendarmeria francesa fins l'any 1940, lamentava els tractes que el Govern francès col·laboracionista de Vichy havia atorgat a Trémoulet per a Ràdio Andorra.⁹

Tot i que la realitat ens porta a constatar que Trémoulet va negociar amb les autoritats de Vichy i amb els nazis poder emetre a canvi de ser neutral. I és que Radio Andorra no va emetre mai cap emissió comprometedora, ni cap propaganda política, ni cap comunicat oficial. Només emetia música i molta publicitat. No obstant això, no és cap secret que les músiques o cançons emeses podien escoltar-se en clau, però era més per significar que tal o tal persona havia arribat al Principat sana i estalvia que per altra cosa. No podem obviar que falques publicitàries com per exemple la de *“la minute Dop”*, que va abonar set milions de francs a Ràdio Andorra, van contribuir que aquesta fos rendible econòmicament.¹⁰

Però per França i per De Gaulle, Trémoulet era un col·laborador, un traïdor. Se l'havia de jutjar i d'acord amb les disposicions de la Resolució VI de Bretton Woods se li havien de confiscar tots els béns. És a dir i concretament a Andorra, a ulls francesos, s'havia de confiscar Ràdio

7. Centre des Archives Diplomatiques de Nantes- Ministère des Affaires étrangères – Communication n°101- Paris 1945- <https://francearchives.gouv.fr/service/34568>

8. Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals. Delegació Permanent per Andorra. Arxius del Prefet. 1723-W-3.

9. LLUELLES MJ dir., *El Segle XX- La modernització d'Andorra*, p. 123, Andorra, 2004.

10. GIRAL Eugeni, *La radiofusión en Andorra. Política, economía y espacio comunicacional en un país dependiente*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona. P.120-150, Barcelona, 1988.

Andorra. I això no es va fer. Ni el Copríncep Episcopal, ni el Consell General van escoltar mai les súpliques del Copríncep Francès i dels seus serveis.

França va ordenar fins i tot que els gendarmes segrestessin el 1946 al director de Ràdio Andorra de l'època, Paul Laffont, per obligar a Ràdio Andorra de mudar-se a Tolosa. Aquesta operació va ser un fracàs, però durant un temps França, enutjada i decebuda, va interferir les ones de Ràdio Andorra perquè no es pogués escoltar en el seu territori.

Malgrat tot, Trémoulet va ser jutjat en absència a Tolosa i el van condemnar com a traïdor de la pàtria. Ell no va tornar-hi mai més. D'Andorra se'n va anar a Espanya, on les autoritats franquistes el van protegir.¹¹

Així que, per De Gaulle i els serveis del Copríncep Francès tant el Copríncep Episcopal com el Consell General no eren seriosos, ni de fiar, ja que, segons ells, no respectaven els compromisos contrets amb els acords internacionals signats. I la malfiança entre ambdós Coprínceps es va anant fent més gran.

c) Eleccions al Consell General del desembre de 1945

Una de les primeres accions civils que De Gaulle va fer quan va ser el Cap del Govern provisional francès va ser atorgar el dret de vot a les dones franceses, el 21 d'abril de 1944. Ho tenia claríssim des del 23 de juny des del Comitè francès per a l'alliberament nacional de 1942, des de Londres, del qual era el cap, va dir: *"Tots els homes i totes les dones de casa nostra elegiran l'Assemblea que decidirà sobiranament els destins del país."*¹² Quan va saber que al Principat d'Andorra, els Coprínceps anteriors, Philippe Pétain d'una banda, i d'altra Ricard Fornesa, vicari general durant la vacant episcopal, havien abolit el 2 d'octubre de 1941 el sufragi universal masculí instaurat el 1933, per instaurar novament el sufragi censatari¹³ no s'ho creia. I per l'intermediari del Veguer francès, De Gaulle, des

del setembre de 1945 va anar avisant les autoritats andorranes i el Copríncep Episcopal que si no s'abolia el règim electoral imposat el 1941 i es retornava al règim del sufragi universal masculí instaurat a Andorra el 1933, no reconeixeria el Consell General que sortiria elegit a les eleccions previstes pel desembre de 1945.

No obstant això, les autoritats andorranes de l'època van seguir escoltant el Copríncep Episcopal que es negava a retornar el sufragi universal masculí i van desestimar les amenaces del Copríncep Francès. Així, les eleccions al Consell General del 12 de desembre de 1945, es van celebrar seguint el sufragi censatari, on només es podien presentar i votar els caps de casa. El Copríncep De Gaulle, mitjançant la Delegació Permanent francesa no va abaixar els braços i va enviar, el dia abans de la contesa electoral, és a dir l'11 de desembre, una darrera nota, avisant que, el Copríncep Francès no reconeixeria els resultats de les eleccions que s'havien de celebrar l'endemà, ja que als seus ulls ni eren legítimes ni representatives.¹⁴

Les eleccions es van celebrar igualment el 12 de desembre i, com era previsible, el 31 de desembre de 1945, el Copríncep De Gaulle a través de la Delegació Permanent, enviava una nota revocant-les i afirmava que no reconeixeria a cap dels Consellers electes mitjançant el sufragi censatari.

Començava un període institucionalment coix, amb un Consell General nou de trinca que només reconeixia el Copríncep Episcopal. Hom pot afirmar que durant divuit mesos, de desembre de 1945 fins l'agost de 1947, hi va haver una vacant institucional al capdavant de l'Estat andorrà. I l'únic nexa de comunicació que el Copríncep Francès tenia amb Andorra era amb el secretari general del Consell de l'època, Bonaventura Riberaygua i Argelich. Amb la resta, molts ponts es van trencar.¹⁵

11. LLUELLES LARROSA MJ, *Les radios andorranes, una qüestió de sobirania*, p. 100, Andorra, 2018.

12. Fondation Charles de Gaulle - <https://www.charles-de-gaulle.org/>

13. RIBERAYGUA ARGELICH Bonaventura, *Les Vallis d'Andorra*, p.147, Barcelona, 1946.

14. MATEU Pi Meritxell, L'evolució política del 1945 al 1993, p. 334, a *Història d'Andorra, de la prehistòria a l'edat contemporània*, dirigida per Ernest Belenguier i coord. per Susanna Vela, Barcelona, 2005.

15. MATEU Pi Meritxell, Op cit, p. 334.

d) Algunes de les conseqüències

De Gaulle va deixar la primera línia política francesa el gener de 1946, i va arribar un nou Copríncep Francès, Vincent Auriol. Aquest va seguir fermament la mateixa línia de plantejaments de De Gaulle pel que fa al sistema electoral vigent a Andorra, i tampoc va voler reconèixer mai els Consellers Generals, elegits el 12 de desembre de 1945.¹⁶ A més es va negar a trobar cap solució amb el Copríncep Episcopal que no fos la de revocar el Decret del 1941, de dissoldre el Consell, i de promulgar un nou Decret que atorgués el dret de sufragi universal masculí.

L'estira i arronsa va durar un any i mig. La pressió de la part francesa va ser intensa perquè Andorra tornés a tenir unes bases més democràtiques a nivell institucional al Consell General. França va pressionar perquè el Principat fes passos cap endavant. La correspondència abundant entre el Copríncep Francès i el Copríncep Episcopal Iglesias Navarri mostrava dos models oposats de gestió i dos visions contraposades de la democràcia: la d'ampliar la base electoral per donar més representativitat al Consell i la deixar el Consell només a mans d'uns pocs.¹⁷ I al mig, els andorrans.

Finalment, la insistència francesa guanyà a la resistència episcopal, i a principis d'agost de 1947, els Veguers francès i episcopal promulgaren un Decret que restablí els drets polítics de sufragi universal masculí a 25 anys. Unes setmanes més tard, el 23 d'agost de 1947 es van celebrar unes noves eleccions generals, i la normalitat institucional amb els dos Coprínceps va tornar a ser una realitat. Però la desconfiança i la malafiança entre França d'una banda, i el Consell i el Copríncep Episcopal d'altra banda, van romandre durant molt temps.

Tot i això, val a dir que durant la vacant institucional del Copríncep Francès, França va seguir donant suport a alguns projectes d'Andorra. A tall d'exemple, Vincent Auriol

va accedir el 1946 a donar suport tècnic a Andorra enviant al país l'enginyer Creixent que era inspector general de « Ponts et Chaussées » per refer i enquitranar diverses carreteres del Principat del 1946 fins a inicis dels 1950.¹⁸

L'empatia del Copríncep Francès amb Andorra (1958-69)

Com hem pogut apreciar, les relacions entre el Principat d'Andorra i França no van ser gaire fluïdes de la meitat dels anys 1940 fins ben entrats els anys 1950. Les desavinences van ser plurals i diverses, i França no va dubtar a tancar la frontera més d'una vegada mantenint unes relacions difícils on la problemàtica de Ràdio Andorra, la voluntat de França de tenir "la seva ràdio" al Principat i la intenció francesa de controlar més estretament els intercanvis amb Andorra van ser-ne sovint el moll de l'os.¹⁹ No obstant això, la tornada de De Gaulle al capdavant de la República Francesa, el 1958 va marcar en positiu el Principat tant pel seu càrrec com pel seu suport en tant que Copríncep d'Andorra.

En relació amb el nostre Principat, el De Gaulle de la primera etapa, de 1944 a 1946 va contraposar-se amb el de De Gaulle de la segona etapa, de 1958 a 1970. La segona etapa va coincidir amb el creixement econòmic i de població del Principat que entre 1960 i 1962 va augmentar un 15% la seva població, el 84,5% del qual era fruit de la immigració.²⁰

a) Primer cop que el Copríncep Francès rep la quèstia al Palau de l'Elisi de París (1959)

Charles de Gaulle va tornar al capdavant de França, l'1 de juny de 1958, en un moment complicat i convuls per a la IV República Francesa amb les diferents guerres de descolonització i sobretot amb la quasi Guerra civil d'Algèria. Va acceptar el càrrec a condició de canviar la Constitució i de dissenyar una nova República. Així, el 4 de setembre de 1958 va presentar un esborrany de nova

16. Centre des Archives Diplomatiques de Nantes- Ministère des Affaires étrangères - Paris 1946- <https://francearchives.gouv.fr/service>

17. Correspondència amb el Copríncep Bisbe Mons. Iglesias Navarri -Centre des Archives Diplomatiques de Nantes- Ministère des Affaires étrangères - Paris 1944-1947- <https://francearchives.gouv.fr/service/>

18. LLUELLES LARROSA MJ, GARCIA LLUELLES Eva, *Història econòmica d'Andorra, segles XX-XXI*, p. 79, Andorra, 2018.

19. LLUELLES LARROSA MJ, *Les ràdios andorranes*, Op.cit., Andorra, 2018.

20. BRICALL Josep Maria dir., *L'economia andorrana en el canvi de segle*, p. 61, Andorra, 2001.

Constitució i va crear la V República, que es va votar per referèndum el 28 de setembre de 1958 i que va guanyar per una àmplia majoria. En tres mesos va passar de ser el darrer president de la IV República a ser el primer president de la V República,²¹ sense deixar de ser Copríncep d'Andorra.

Aquesta contextualització és important per poder valorar el canvi d'actitud i d'acompanyament que el Copríncep Francès va tenir en relació amb nostre Principat. Podem afirmar que el De Gaulle de la segona etapa va inaugurar l'era de les relacions directes i més properes dels Coprínceps francesos amb el poble andorrà.

Des del Pariatge de 1278 els andorrans portaven la quèstia, que era el tribut que els andorrans lliuraven als Coprínceps i que els anys senars li tocava al Copríncep Francès, a la Delegació Permanent. És a dir a Foix fins al segle XIX, i a Perpinyà des de que es va traslladar la Delegació Permanent a aquesta ciutat. El fet és que mai Andorra havia anat a París a entregar directament la quèstia al Copríncep Francès. Aquest acte i cerimònia sempre s'havia fet a través de la intermediació de la Delegació Permanent.

I tot va canviar el 1959 amb De Gaulle.

El 1959, com que era un any senar, una delegació del Consell General havia de portar la quèstia al Copríncep Francès, i per primer cop en la història, el Copríncep De Gaulle va voler rebre-la en persona a l'Elisi, a París. Així i per primera vegada una delegació del Consell General, encapçalada pel Síndic Francesc Cairat es va desplaçar a París per lliurar la quèstia directament al Copríncep Francès.²²

Aquella trobada cara a cara va ser del tot exitosa, va crear un nexa molt més estret entre Andorra i De Gaulle. Es van crear equips de treball i el Copríncep va establir, aquest mateix any 1959, un secretariat propi per tractar els afers andorrans i per donar un caràcter propi al càrrec de

Copríncep Francès. A partir d'aquest any totes les quèsties d'anys senars es portaven a París, fet que mantenia i reforçava els lligams directes i propers del Consell General amb el Copríncep Francès.

a) Primera visita d'un Copríncep Francès al Principat d'Andorra, 23 d'octubre de 1967

El Copríncep De Gaulle va seguir innovant en la seva voluntat d'exercir més directament i de manera més propera el seu rol de Copríncep d'Andorra. Així, vuit anys després d'inaugurar la rebuda de la quèstia a París, va decidir venir en visita oficial al Principat.

Era la primera vegada que un Copríncep Francès trepitjava el país i va ser un moment important que va donar un impuls encara més incisiu en les relacions del Principat amb el Copríncep i també amb França. Va venir el 23 d'octubre de 1967 i la rebuda per part dels andorrans i els habitants del país va ser multitudinària. El Copríncep va venir acompanyat per la seva dona i van arribar en cotxe des de Tolosa, i va poder copsar de primera mà les dificultats de les comunicacions d'accés al país.

Un cop al Principat d'Andorra De Gaulle va anar a visitar totes les parròquies, va parlar amb les autoritats i va saludar el poble per acabar a Andorra la Vella on va fer dos discursos, un a Casa de la Vall per als Síndics i els Consellers Generals i un altre a la plaça Benlloch d'Andorra la Vella per a tot el poble andorrà.

El parlament que va fer a Casa de la Vall es va centrar en la necessitat d'Andorra d'obrir-se als nous habitants i de no reservar-ho tot als andorrans "de vieille souche".²³

També va parlar dels canvis en l'agricultura andorrana, del turisme, de les comunicacions viàries, telefòniques, de l'ensenyament i va afirmar que tenia una gran consideració pel Copríncep Episcopal, tot i que no va voler anar a la Seu d'Urgell a reunir-se amb ell i tampoc que el Copríncep Bisbe Iglesias Navarri vingués a Andorra, i escenificar la unió d'ambdós Coprínceps. Només es van parlar per telèfon. Així que tot i que les aigües havien tornat al seu lloc, De Gaulle

21. www.Elysee.fr/Charlesdegaulle

22. MATEU PI Meritxell, Op. Cit., p. 348.

23. Representació personal del Copríncep francès- Arxius. Discursos del Copríncep De Gaulle el 23 d'octubre de 1967, www.coprince-fr.ad

encara recordava les diferències substancials que va tenir amb el Copríncep Episcopal vint- i- dos anys abans.

Durant la seva estada a Andorra, De Gaulle no es va oblidar d'anar a visitar ostensiblement la ràdio més francòfona d'Andorra, esperonada pels serveis del Copríncep Francès: Sud Radio. De fet, el 1953 i sense l'acord previ del Consell General, el Veguer francès de l'època va publicar una ordenança que autoritzava la instal·lació i la radiodifusió d'una nova emissora francòfona anomenada Andorradio, ja que Ràdio Andorra s'havia hispanitzat. Les pressions franceses perquè el Consell General claudiqués van ser considerables, com per exemple la obligatorietat, durant un temps, de pagar un visat de 1.000 francs tant per entrar com per sortir del territori francès o els controls estrictes dels productes que entraven i sortien del país. Sigui com sigui, Sud Radio, que primer es va anomenar Andorradio i després Ràdio de les Valls, es va crear per fer trontollar Ràdio Andorra i el Copríncep Francès va voler mostrar tot el seu suport visitant les instal·lacions de l'emissora al Pic Blanc només posar el peu al Principat, el 23 d'octubre de 1967.²⁴

Finalment el discurs que De Gaulle va fer davant el poble andorrà a la plaça Benlloch d'Andorra la Vella va ser un xic més emotiu que el que va fer davant les autoritats al Consell General. En destacarem una dimensió humana i social en afirmar que les Valls s'havien de transformar "*amb la integració de les noves generacions nascudes a Andorra que vivien al país*", una dimensió econòmica amb la necessitat de fer conviure la transformació i la pervivència de l'agricultura amb el turisme, la formació i la educació, i en aconsellar que "*...teniu que donar un exemple. Les Valls d'Andorra donen l'exemple de la fidelitat, i han de donar també l'exemple d'una evolució que es faci de manera raonada i respectant l'ordre públic*", i finalment una dimensió d'obertura i de comunicacions on va exposar que algun dia el país hauria de foradar un "*túnel*

viari per a rebre tant hivern com estiu, visitants, turistes o familiars."

Amb tot, De Gaulle va cloure el seu parlament manifestant que es sentia unit al poble andorrà per un lligam directe i sincer.²⁵

b) Alts funcionaris francesos experts al servei del poble andorrà

El suport del Copríncep Francès al poble andorrà es va anar desgranant en diferents àmbits. Així, a més de les escoles primàries establertes a cada parròquia des de principis del segle xx, de la gratuïtat dels estudis pels infants, de les beques que França atorgava als andorrans i andorranes per formar-se a França i ser mestres de l'Ensenyament Francès al Principat,²⁶ i de les beques perquè el jovent andorrà cursessin el batxillerat i el nivell superior a França, el 1967 va anunciar la construcció d'un centre de segona ensenyança, un "collège" a Andorra, que agrupava i estenia en una infraestructura pròpia el CEG (*Collège d'Enseignement General*) que es va crear deu anys abans, durant el curs 1956-1957.²⁷

El 1959 que va ser l'any de l'apropament del Copríncep Francès amb els andorrans i andorranes, va ser alhora un any complicat del Principat amb Espanya, ja que Franco va tancar parcialment la frontera hispano-andorrana a partir del mes de gener i durant uns mesos.

I és que Andorra s'estava desenvolupant i creixent econòmicament, i s'obria al sector terciari. Així, l'impuls del Copríncep Francès va venir aquell mateix any 1959 de la mà del professor de Dret internacional públic de la Universitat de Tolosa Pierre Vellas. Pierre Vellas va impulsar i redactar amb el suport del "Bureau europeu de l'Administració Tècnica de Nacions Unides" el "*Pla pilot de desenvolupament econòmic de la vall d'Ordino*". Aquest pla preveia, entre altres accions, la creació d'una cooperativa d'artesans, la creació d'una botiga cooperativa, la creació de cooperatives de cria avícola i porcina, la formació

24. LLUELLES LARROSA MJ, *Les ràdios andorranes*, Op. Cit., Andorra, 2018.

25. Representació personal del Copríncep francès – Op. Cit.

26. BASTIDA Roser, *Cent anys d'ensenyament a Andorra*, p. 74, Andorra, 1987.

27. BASTIDA Roser, Op cit, p. 106.

professional i un desenvolupament de línies industrials, comercials, culturals o socials a la parròquia.²⁸

Malauradament el Pla, malgrat les sessions d'informació i la cerimònia de la primera pedra que va aplegar totes les autoritats del país, a més del director del Bureau Europeu de l'Administració Tècnica de Nacions Unides, Maurice Milhaud, no es va desenvolupar i actualment només resten com a testimonis el conjunt de xalets ubicats a la Cortinada inaugurats el 1961.²⁹

D'altres experts i assessors francesos van col·laborar estretament amb les autoritats andorranes aprofitant la bona sintonia amb el Copríncep Francès. Destacarem la sinergia del Síndic Julià Reig amb el catedràtic de Geografia de la Universitat de Tolosa, Jean Sermet.

Jean Sermet va ser contractat com assessor del Consell General per dissenyar, entre d'altres aspectes, les infraestructures adients per al desenvolupament econòmic i social del país. Assessor proper al Síndic Julià Reig, va ser durant uns quants anys, el testimoni privilegiat dels canvis en profunditat que s'operaven al país.³⁰ I és que el Síndic tenia com a prioritat des del discurs de Meritxell de 1961 de "foradar el Port d'Envalira",³¹ per la qual cosa Sermet va coordinar diferents projectes amb enginyers francesos i canadencs de túnels per enllaçar Andorra amb França. I amb la seva qualitat d'assessor del Consell va poder assistir a l'Assemblea Magna del 28 de febrer de 1963 dedicada a aprovar o no els tres projectes de túnel d'accés a França. Dels tres projectes només un era factible i econòmicament assumible per la part francesa i era construir un túnel des del riu Sant Josep fins a la Vall d'Incles, amb un semitúnel per la solana d'Andorra fins a l'Hospitalet. També hi havia la possibilitat, en aquesta primera proposta, d'una variant, que era complicada per

l'orografia i que consistia a fer un túnel de 3.200 o de 3.500 metres del costat d'Envalira.³² Però les parròquies de les Valls del Nord van descartar aquestes propostes i es van centrar en la tercera proposta que dissenyava un túnel del costat d'Arcalís, des del Port de Rat fins a Vicdessos. França no va donar mai suport a aquesta proposta, ja que la considerava costosa i amb molt poc interès econòmic, ja que donava del costat francès a àrees molt poc poblades, a carreteres secundàries, tancades a l'hivern.³³ Per tot plegat, i malgrat la necessitat de facilitar les comunicacions i els accessos a França, el túnel no es va fer.

Un altre expert enviat pel Copríncep Francès i que va rebre un encàrrec del Consell General, el 1969 va ser Jean Messines. Era un enginyer de les "Eaux et forêts" i va rebre l'encàrrec de fer un informe sobre el "Desenvolupament agrícola i forestal d'Andorra." L'informe preveia un pla que s'havia de desplegar en deu anys en dues fases. L'una, d'àmbit agrícola i l'altra d'àmbit forestal i de pastures. En la de l'àmbit agrícola preveia la instauració d'un servei veterinari per a la higiene i la salut del bestiar, la modernització de les establies, l'impuls a una cabana ramadera d'equins, de bovins, d'ovins, de caprins o de porcins, la comercialització de la llet i dels productes làctics, de la llana o de les pells, així com la modernització dels sòls de cultius amb drenatges i irrigacions punters. I per la part forestal i de pastures, el pla advocava per la vigilància i el sanejament dels boscos, vigilar la tala d'arbres i fer una repoblació forestal ordenada, controlant les serradores, construint viviers i rutes forestals, regenerant les gespes, establint llicències i permisos de caça i de pesca o controlar la qualitat de les aigües, entre d'altres accions.³⁴ El pla no es va acabar de desplegar del tot, però algunes de les propostes van servir per crear estructures i accions en

28. VELLAS Pierre, Pla pilot de desenvolupament de la vall d'Ordino, p. 61, a *Andorra-Miscel·lània cultural, actualitat, turisme, esports, Andorra*, Consell General, 1960.

29. MATEU PI Meritxell, Els anys 1960 i inicis dels 1970 : Sinergies entre França i Andorra. Els informes que volien canviar Andorra, a *Del Consell de la Terra al Consell General, 600 anys d'història, Papers de recerca 9, SAC, Andorra, abril 2019.*

30. SERMET Jean, *L'économie des communications dans la géographie de l'Andorre*, a

Les problèmes actuels des Vallées d'Andorre, p.69, publicacions de l'Institut d'Etudes Politiques de Toulouse, Paris 1970.

31. ANA /Llibre d'actes del Consell General, sessió del 8 de setembre de 1961, f.391.

32. SERMET Jean, Op cit, p. 72-75.

33. SERMET Jean, Op cit, p. 81.

34. MESSINES Jean, *Rapport sur le développement agricole et forestier de l'Andorre*, p. 132 a 154, Grenoble le 3 février, 1969.

l'àmbit del desenvolupament agrícola i ramader d'Andorra.³⁵

El creixement del país va portar al Consell General a aprovar entre el 1950 i 1960 setze lleis de taxes per incrementar els ingressos i per instaurar un sistema de recaptació. Però la normativa era massa desordenada i poc coherent, fet pel qual el setembre de 1969 dos economistes i alts funcionaris del Ministeri de Finances francès, Pierre Marty i Georges Moura van redactar un informe econòmic i fiscal per al Consell General que els havia encarregat el Copríncep De Gaulle.³⁶

En aquest informe remarcaven que les taxes existents no tenien lògica a l'hora d'aplicar-se, ja que el mateix tipus gravava per igual els productes de luxe que els de primera necessitat.³⁷ També assenyalaven la important evasió fiscal, la manca de controls acurats sobretot en el sector de la compra / venda de vehicles, de joies i de pedres precioses.³⁸ Així, el 1969 ambdós alts funcionaris van elaborar un informe molt detallat i precís amb un avantprojecte de reglament sobre les taxes d'entrada de mercaderies i de carburants.

Aquest avantprojecte va ser el sòcol, l'1 de juliol de 1971, del primer Reglament fiscal del Consell.³⁹

A banda, el 1965, el Copríncep Francès va treballar perquè el Consell General rebés el 50% dels beneficis anuals dels segells emesos per la Poste a Andorra, i afegia així una altra font d'ingressos per al país. Hi van haver d'altres assessors i suports logístics o formatius del Copríncep Francès que van ser cabdals per al desenvolupament del país, com Jean Moitrier,⁴⁰ que va donar un suport important a Antoni Ubach per posar en marxa la CASS (Caixa Andorrana de Seguretat Social) l'abril de 1968, o l'assessorament per implantar a Andorra el 25 d'abril de 1967 la central automàtica de telèfons que permetia telefonar sense passar per l'operadora, i la formació a França de Ramon Pla com a enginyer de telecomunicacions.⁴¹

Conclusió

De manera molt esquemàtica hem traçat l'itinerari d'un Copríncep Francès amb relació a Andorra que va marcar per sempre les relacions del nostre Principat amb el país del nord. Hem pogut copsar que, amb Charles de Gaulle, hi ha un abans i un després de les relacions i del lligam dels andorranes i andorrans amb el Copríncep Francès.

A més, hem de reconèixer que li devem una miqueta la recuperació de la modernitat institucional i democràtica del país, i hem de recordar amb quina determinació es va negar a consolidar un sufragi censatari obsolet en detriment del sufragi universal. Alhora que cal destacar l'impuls que va donar perquè experts i professors francesos acompanyessin el país cap a la modernitat social i econòmica, sense oblidar d'invertir en educació i en ensenyament superior per al jovent de casa nostra.

També és cert que com a gran comunicador i orador que era, la problemàtica del control radiofònic al Principat va enterbolir els nexes amb alguns sectors de la societat a Andorra que mai han acabat d'entendre l'obsessió francesa envers Ràdio Andorra. Sense obviar cap hipòtesi, potser hauríem de contextualitzar l'època i veure perquè els acords de Bretton Woods van ser tant importants per a França alhora que significaven ben poc tant a Andorra com a la Seu d'Urgell. Sigui com sigui, va ser un Copríncep que va deixar petjada. Arran del referèndum que va perdre a França el 27 d'abril de 1969, va dimitir de tots els seus càrrecs, es va retirar i va deixar de ser Copríncep.

Va morir a casa seva, a Colombey les Deux Eglises el 9 de novembre de 1970 i al Principat d'Andorra es va decretar dol nacional.

35. MATEU Pi Meritxell, *El anys 1960 i inicis dels 1970*, Op cit.

36. MARTY P., MOURA G., *Rapport su l'Andorre, Ministère de l'Economie et des Finances*, Paris 1969.

37. MARTY P., MOURA G., Op cit p. 241.

38. MARTY O., MOURA G., Op cit p. 240 i següents.

39. LLUELLES LARROSA M.J, GARCIA LLUELLES Eva, Op cit, p. 152.

40. MOITRIER Jean, *La sécurité sociale andorrane*, a *Les problèmes actuels des Vallées d'Andorre*, p. 153-170, Paris 1970.

41. MATEU Pi Meritxell, *Els anys 1960 i inicis dels 1970*, Op. cit.